

Mehmet Akif Ersoy Düşüncesinde Bireysel Ahlak İlkeleri*

Melih Taştan¹

Hasan Coşkun²

Öz

Kişilerin karakterlerinin gelişimi için bireysel ahlakın unsurların iç dünyalarına tam manası ile yerleşmesi gerekmektedir. Bilgisiz, ilmi alanda gayretsiz, doğruluk üzere olmayan, milli değerlerden uzak ve edep anlamında zayıf, insanlar tarafından güvenilmeyen kişiler ne kendileri ne de yaşadıkları toplum için bir anlam ifade etmemektedirler. Mehmet Akif ERSOY, yaşadığı dönemin zorlu şartlarının sebeplerini tahlil ederek, bunlardan birinin bireysel ahlakın çöküşü olduğunu tespit etmiştir. Yaşanılan sıkıntıların atlatılması için bireysel ahlak unsurlarının insanlara hatırlatılması gerektiğini, ancak bu şekilde kötü gidişatın tersine çevrilebileceğini beyan etmiştir. Eserlerinde bireysel ahlakın sadece bir kişinin mahvına değil, tüm topluma yayılan bir hastalık gibi nesilleri zehirlediğinden bahsetmiştir. Bu çalışmada milli şairimiz, filozof Mehmet Akif ERSOY'un eserlerindeki bireysel ahlak ile ilgili görüşlerini ortaya çıkarmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif ERSOY, Bireysel Ahlak, Bireysel Ahlak İlkeleri.

Principles of Individual Ethics in The Thought of Mehmet Akif Ersoy

Abstract

For the development of the characters of the individual, the elements of individual morality need to be settled inner world of people. Those who are uninformed, inadequate in the scientific field, who are not righteous, who are far from national values and are weak in terms of decency, not trusted by people, do not make sense for themselves or for the society they live. Mehmet Akif ERSOY analyzed the reasons for the harsh conditions of the period he lived, one of them has determined that the collapse of individual morality. In order to overcome the problems experienced, it was stated that individual moral elements should be reminded to people. In his literature studies he mentioned that individual ethics poisoned generations like a disease spreading not only to a person's destruction but to the whole society. In this study, we tried to reveal the views of the national poet-philosopher Mehmet Akif ERSOY about the individual morality in his studies.

Key Words: Mehmet Akif ERSOY, Individual Morality, Individual Ethics.

* Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Hasan COŞKUN danışmanlığında Melih TAŞTAN tarafından 2015 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilimdalı'nda yapılan "Mehmet Akif ERSOY'un Dine Dayalı Ahlak Anlayışı" adlı yüksek lisans tezi üzerinden hazırlanmıştır.

¹Sorumlu Yazar: Melih TAŞTAN, Öğretim Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Zile MYO, Türkiye, melihtastan.togu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3371-2122>

²Hasan COŞKUN, Dr. Öğretim Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye, hasan.hcoskun@gop.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4778-1073>

GİRİŞ

İnsanın hem kendisine, hem de başkalarına karşı saygıdeğer olması için önce kendisini olgunlaştırması ve nefsinin temizlemesi gerekir. Yine insanın kendi kusurlarını görmezden gelmemesi, bazı kusurları varsa onları mutlaka gidermesi ve bu konuda nefsinin fazla müsamaha göstermemesi icap eder. Ahlakçılara göre eğer nefse lüzumundan fazla müsamaha gösterilirse kişinin ahlakının bozulmasının yanında bu durum diğer insanlara da sirayet ederek büyüyen bir kartopu gibi cemiyetin de ahlakının bozulmasına sebep olabilir. Bireysel ahlakın bir kişinin karakterinde nefsin terbiyesi vasıtasıyla oturması için epistemolojik anlamda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. İlmi anlamda eksik bir kişilik kendini hayata hazırlayamadığı gibi ne kendine ne de ait olduğu topluma faydalı bir birey olabilir. Kişi ilmi ilerlemesi ile birlikte bireysel ahlakın şubelerinden olan ilim, edep, çalışmak, doğruluk, emanet, zararlı alışkanlıklardan uzak durmak gibi kavramların hakikatlerine vararak kendi ferdi gelişimini gerçekleştirebilir. Böylece önce ailesine sonra da insanlığa yararlı olarak bir değer üretmiş olur.

Ferdi ahlaka İslam Dini büyük önem vermiştir. İslam'da ahlakın temeli ferdi ahlaka dayanmaktadır:

“İslamiyet ahlakın temellerini ferdi ahlaka dayandırmıştır. Dinin esası ahlaktır. Bu esas aynı zamanda sosyal gayeyi de içine alır. Sosyoloji metoduna göre, ahlak bilgisini, örfler ilmini kurmak için ilk önce ahlak hadiselerini türlü türlü toplumlarda müşahede etmeliyiz. Bunun içine ahlaki olayları diğer olaylardan ayıran çevre faktörlerini bulmalıyız” (Coşkun, 2009: 202).

İnsanlar “düşünen” ve “eylemde bulunan” bir varlık olarak fiziksel ve toplumsal çevrelerine etki eden, birbiriyle karşılıklı ilişkiler kuran bir varlıktır. Var olmak, bu anlamda, bir ailenin; bir mahallenin, bir milletin unsuru olmaktır. Bu açıdan birey, toplum içindeki davranışlarını keyfine göre yapamaz.

“İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden, bizi helâk eder misin, Allah'ım...” (Kur'an, 7 / 155)

İnsanlar mademki topluluk halinde yaşamaktadır, o halde toplumsal uyumu, işbirliğini en iyi şekilde sağlayacak değerler ve davranış tarzları üzerinde düşünmeleri gereklidir. Dolayısıyla yeryüzünde bütün insanlara öğütlenebilecek eylem ilkelerinin veya belirlenmiş temel kavramları, yani evrensel ahlak ilkelerinin olması doğaldır.

“Bireysel ahlaklılık, yani erdemlilik bilgi ile olur. Erdemli insan bilgili insandır. Bu bilginin içeriği, “iyi”dir. Bütün erdemler doğrudan bilgeliğe ya da bilgiye dayanırlar. Bilge kişi bile bile kötülük yapmaz; çünkü sorumluluğu olan şeyleri olmayanlardan ayırt eder, iradesini kendi sorumluluklarıyla sınırlar; böylece geri kalan şeyler karşısında mümkün olduğunca etkilenmeden tahammül eder. Cahillik, bilgisizlik bütün mutsuzluk ve acıların kaynağıdır. Kısacası erdem bilgidir” (Uyanık, 2007: 230-231).

‘Biz insanı en güzel kıvamda (ashen-i takvim) yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına attık. Ancak iman edip, salih amel işleyenler müstesna. Onlar için kesintisiz mükâfat vardır’ (Kur'an, 95 / 4-5-6).

Tin Suresi'nin yukarıdaki ayetlerinden de anlaşılacağı üzere, Allah insanı madden ve manen en güzel şekilde yaratmıştır. Maddi anlamda onu diğer hiçbir canlıya vermediği özellikler ile mücehhez kılmış, manen de ona çok ulvi duygular vermiştir.

İnsanın aşağıların aşağısına atılması ise tamamen kendi tercihleri doğrultusunda olup; yaratılıştaki o güzel halini terk etmesi, kendi mahiyetini ve görevlerini unutmaması sonucu bu cezaya düşer

olmasından kaynaklanmaktadır. Peki, insan böyle bir sonla karşılaşmamak için nasıl davranmalı ve nasıl yaşamalıdır? Ayetteki cevaba göre; iman edip, sahil ameller işleyenler müstesna tutulmaktadır. İmanımız doğrultusunda yapmamız gereken, ferdi ahlakın tesisini sağlayan salih ameller nelerdir? Bu çalışmamızda milli şairimiz, aynı zamanda filozof yönü de bulunan Mehmet Akif ERSOY'un bireysel ahlak ile ilgili görüşlerini eserlerine müracaat ederek ortaya çıkarmaya çalıştık.

Mehmet Akif ERSOY'un Eserlerinde Bireysel Ahlak İlkeleri Üzerine Görüşleri

Mehmet Akif, sanatında gaye arayan bir şairdi. Eserlerini oluştururken halkın içinde bulunduğu sıkıntıları ve bunlardan çıkış yollarını dile getirmeyi amaç edinmişti. Bireysel ahlakın zayıflamasının da bu sıkıntıların doğmasında bir payı olduğunun farkındaydı. Toplumun düzelmesinin yolunun öncelikle kişilerin kendi ahlaki vaziyetlerini düzeltmeden geçtiğini düşünmekteydi. Aşağıda bireysel ahlak ilkeleri hakkındaki görüşlerine şu şekilde yer verilmiştir.

Edep

Edep: iyi huylar ve güzel bir terbiye ile süslenerek, utanılacak her türlü hatayı yapmaktan insanı alıkoyan bir meziyettir. Bu meziyetin varlığı insana ne kadar büyük bir kıymet katıyor ise, yokluğu da bir o kadar insanın haysiyetini ayaklar altına almaktadır. Kişilerden başlayarak toplumlara yayılabilecek edep dışı bir yaşam tarzı, milletlerin geleceğini mahvetmeye yetip de artacaktır.

M. Akif de birçok eserinde edebe yer vermiş, edebın tersi olan edepsizliğin de toplumdaki ve aydınlar arasındaki yansımalarına değinmiştir. Konu ile ilgili ifadelerinden bazı kısımlara göz atacak olursak;

*“Bu, semâlarda yüzen şâhikanın pâk eteği,
Karşıdan seyredecektir o taşan mezbeleyi.
Yerin altında sinen zelzeleler fıskırsın,
Yerin üstünde ne bulduysa devirsın, kırsın;
Hakkı son sadme-i kahıryla bitirsın isyan;
Edebin şimdiki ma'nâsına densin “hezeyan”;
Kalmasın, hâsılı , altüst olarak hissiyyât,
Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayât;”
Yine kürsî-i mehîbinde Süleymâniyye,
Kalacak, doğruluğun yerdeki tek yurdu diye”*

(Ersoy, 2013: 140-141).

M. Akif bu şiirinde, yaşadığı dönemde akılların ters yüz olduğunu, edep anlayışının saçmalık olarak görülmeye başlandığını eleştirmiştir. Diğer bir bölüme bakarsak;

*“İşitmiyor mu, nedir, bir bakın şu bî-edebe :
Lisân-ı pâk-i Nebî'den yalanlar uyduruyor:
Sıkılmadan da “Sevâb işledim” deyip duruyor!
Düşünmedin mi girerken Şerâat'ın kanına?
Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?
Sevâb ümid ediyor ha! Deyin ki nâmerde;
“Sevâbı sen göreceksin huzûr-i mahşerde!
Tepende gezdirecek ra'd-ı intikâmını Hak,
Ki yıldırımları beyninde kaynayıp duracak.
Yakandan inmeyecek dest-i kahır hüsrânın...
Nasıl iner ki, önünden kaçıp da nîrânın,”*

(Ersoy, 2013: 236-237).

M. Akif, Fatih Kürsüsünde isimli şiirinin bu parçasında da; dini saptırmayı, dinde olmayan şeyleri ve hurafeleri yaymayı da dine ve millete karşı yapılmış bir edepsizlik olarak addetmekte ve bunun cezasının mahşer günü çok çetin olacağından bahsetmektedir.

Bununla birlikte Mehmet Akif; insanlar hakkında su-i zan beslemeyi, kişiler ile ilgili önyargılarda bulunmayı ve insanları iyice tanımadan yargılamayı da edep dışı bir davranış olarak görmektedir. Sıratımüstakim Mecmuası'ndaki bir yazısında bunu şöyle beyan etmektedir:

“Evvela şunu söyleyeyim ki bendeniz kimsenin akidesine müdahale etmek, kimsenin telakkiyat-ı vicdaniyyesini teftişte bulunmak itiyadında değilim. Zaten Müslümanlık hiçbir ferde başkalarının i'tikadını teftiş hakkını vermemiştir; vicdan casusluğunu Kur'an sarahaten men' eder. Ahad şöyle dursun, Peygamber'de bile kulub-i ümmet üzerinde murakabe hakkı yoktur. Kim ben müslümanım derse, nezd-i Risalet'te Müslüman tanınır” (Sıratımüstakim Mecmuası, 2014, 3. C. : 387).

Ayrıca, Mehmet Akif'in yaşadığı dönemde, Müslüman kadının yaşam tarzı ile alakalı Batıdan çokça eleştiriler yükselmekte, o dönem İslam Dünyası içinde bulunan bazı sözde aydınlar da medeniyet ve terakki (ilerleme) adına bu saldırılara taraftar olmaktadır.

Mehmet Akif, Sıratımüstakim Dergisi'nin 10 Eylül 1908 tarihli sayısında Müslüman kadının yaşam tarzına ilişkin bir yazarın Batı düşüncesini tasdik eden bir yazısına karşılık Mısırlı bir âlimin müdafî yazısını tercüme ederek yayınlamıştır.

Bunlarla birlikte Mehmet Akif, gelecek neslin kurtuluş ve selameti için edep ve terbiyenin çok önemli olduğunu da aşağıdaki sözlerinde beyan etmektedir;

“Bizim adam olabilmemiz için çocuklarımızı okutmaktan, icab-ı asra göre terbiye etmekten başka çare olamayacağını anlamayan ya hiç yoktur, ya pek azdır. Kendimiz ister okumuş, ister okumamış; ister iyi bir terbiye görmüş, ister görmemiş olalım... Artık maziye karışmış sayılacağımız için, bugün düşüneceğimiz tek şey varsa o da istikbaldir, yani evlatlarımızdır” (Şengüler, 2000, 5. C. : 63).

İlim

İlim: insanın etrafında olup biten olaylar ile ilgili bilgi edinmesi, cereyan eden hadiselerden haberdar olması, kâinat ile birlikte aslında kendini tanıması ve hayatı boyunca karşılaştığı deneyimleri hafızasına nakşederek, ileride önüne çıkacak durumlara karşı hazırlıklı olabilmesinin anahtarı konumundadır.

M. Akif, bir dönem öğretmenlik yapması hasebiyle ilme çok önem veren bir şahsiyettir. Aşağıdaki 'Süleymaniye Kürsüsünde' adlı şiirinin bir parçasında geçtiği gibi, ilmin önemine, halktaki ilme karşı soğuk tavra, mütefekkirlerin bazı yanlış tutumlarından dolayı halkın fenni ilimlere düşmanlık duymasından bahsetmekte, bazı ilim sahibi olarak geçinen kötü niyetli kişilerin de ilmi bir kisve altında milletin dinini yıkmanın hesabını yaptığından yakınmaktadır.

*“Yıldırımlar gibi indikçe “beyin”den şiddet,
Bir yanardağ gibi fıskırdı “yürek”ten nefret.
Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka,
Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka;
Hem onun zıddını yapmak ebedî mu'tâdı.
Bir felâket bu gidiş... Lâkin işin berbâdı:
Mütefekkir geçinenlerdeki taşkınlıktan,
Geldi efkâr-ı umûmiyyeye mühlik bir zan:
“Bu fesâdın başı hep fen okumaktır.” dediler;*

*Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü, efkâr-ı umûmiyye aleyhinde bütün;
Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde, fûnûn ,
Önce gâyetle büyük hürmet arar, sonra sükûn,
Asr-ı hâzırda geçen fenlere sâhip denecek,
Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?
Mütefennin tanınan üç kişinin kıymeti de,
Münhasır anlamadan, dinlemeden taklîde.
Kim mesaîsini bir gâyeye vardır, hani?
Gösterin pâye-i tahkîke teâlî edeni?
Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık;
Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık.
Bu hakikatleri lâkin kim okur, kim dinler?
Sivrilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,
Düşünür “Dîni nasıl yıkmalı bunlarla?” diye.
Böyle bir maksad için çok bile i’âdiyye !”*

(Ersoy, 2013: 166-167).

M. Akif, aynı zamanda halkın ilimden uzaklığını eleştirmekte, Osmanlı ülkesinin o dönem yaşadığı sıkıntıları ancak zamanın dertlerinin ilacı olan ilimlere sarılmakta olduğunu aşağıdaki parçada o dönemin insanlarına, onların şahsında bize hatırlatmaktadır;

*“Bugün anâsır-ı İslâm’ı bir denî cereyan
Sürüklüyor ki: Bakın nerden eyliyor nebean.
Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz -ne olsa- mektepsiz.
Ne Kürd elifbeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arab;
Ne Çerkes’in, ne Laz’ın var bakın, elinde kitab!
Hülâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrum.
Unutmayın şunu lâkin: “Zaman: Zamân-ı ulûm!”*

(Ersoy, 2013: 243).

Aynı zamanda Mehmet Akif, cehaletin İslam toplumlarını sardığını, dinin de cehalete kurban edildiğini bir vaazında şöyle anlatıyor;

“İslam fitri din, ilahi din, hem de son ilahi din olmakla birlikte, itidal dini olmasına rağmen, neden mutedil bir strateji izlemiyoruz? Aslında bu sorunun cevabı kolaydır. Çünkü Müslüman adı altındaki toplumların çoğu, İslam’ın aslından, gerçeğinden alabildiğine uzak. Emirlerini uyguladığımız takdirde dünya ve ahirette bizi mutluluğa ulaştıracığını vaad eden yüce dini, cehaletimize kurban ettik, hala da ediyoruz. Yazıklar olsun!” (Ersoy, 1981: 16)

M. Akif, ilime verdiği önemin yanında bireysel ve toplumsal ahlakın ilerlemesinde rolleri olan ilim ehline de büyük önem vermiş, milleti onlardan feyz almaları ve onlara hürmet göstermelerini şiddetle tavsiye etmiştir. Sıratımüstakim Dergisi’nin 19 Kasım 1908 tarihli sayısında “Daru’l-Fünun Talebesine Mühim Bir Tebşir” isimli yazısında ilgili talebelere hitaben, fakültelerinde yeni göreve başlayan Arap lisanında gayet mahir olan Ali Fehmi Efendi’nin ilmini överek, onun kadr-ü kıymetini iyi bilmeleri hususunda kendilerine nasihatte bulunmaktadır;

*“Muhterem Kardeşlerim,
Ma’arif Nezareti’nde yapılan tensikatdan mektebiniz de vayedar olmuş, size yeni yeni, kıymetli kıymetli muallimler ta’yin edilmiştir. Hey’et-i ta’limiyyeyi teşkil*

eden zevatın çoğu memleketimizce öteden beri ma'ruf olduğu için ben size yalnız Edebiyat-ı Arabiyye muallimi Ali Fehmi Efendi Hazretleri'nden bahsedeceğim.”
(*Sıratımüstakim Mecmuası, 2012, 1. C. : 188*).

Mehmet Akif, bu girişten sonra Ali Fehmi Bey'in meziyetlerini uzun uzun dile getirir ve sonunda hitap ettiği öğrencilere şöyle tembih eder;

“Hocanızı sıkı tutunuz. Dersinden hakkıyla istifade ediniz. Ne kadar müşkiliniz varsa sormaktan çekinmeyiniz. Doğrusu Ma'arif Nezareti her fedakârlığı göze aldırardı da Mısır'dan bir adam getirirdi, Hazret'in yerini ya tutardı ya tutamazdı. Nezareti intihabındaki isabetden, sizi de muvaffakiyetinizden dolayı tebrik ederim muhterem kardeşlerim” (*Sıratımüstakim Mecmuası, 2012, 1. C. : 188*).

İlgili derginin 25 Şubat 1909 tarihli sayısında ise, İslam Dünyası'nın ilim, fikir ve sanat adamlarına Batıdaki gibi değer vermediğinden yakılarak, son dönem divan şiiri şairlerinden Hersekli Arif Hikmet'in vefatına milletin kayıtsız kaldığından hayıflanmakta, Doğulu hüner sahibi insanların değerlerinin Batıda anlaşılıp, hatırasının ödüllendirildiğinden bahsederek bu husustaki üzüntüsünü dile getirmektedir;

*“Bu ne dehşetli haber! Öldü mü Arif Hikmet?
Kapasın defter-i eslafi da artık millet.
O ne kıymetli vedi'aydı seleften halefe;
Hayf, sad hayf ki düşmüştü yed-i na-halefe.
Utan ey kavm ki Hikmet gibi ashab-i deha,
Oluyor kuşe-i nisyanda pezira-yı fena
Garb heykel diker erbab-ı hüner namına, biz,
Onların varsa mezarında eğer taş sökeriz!
Fuzala Garb'te binlerle sayılmakta iken,
Kadr ü kıymetleri azadedir eksilmeden;
Bizde yüz yılda bir âdem yetişirken, o bile
Hiç şayan olamaz zerre kadar tebcile.
Şark, bir hufre-i nisyana atar da öleni
Öldürür sonra onun namına hatta bileni!
Garb'de öldü mü bir ehl-i fazilet faraza,
O bulur hatır-i ümmette hayat-ı uhra.
Bizde ölmüş fuzulanın çoğu hatta gidiyor,
Buluyor Garb'de asar-ı güziniyle nüşur!”*
(*Sıratımüstakim Mecmuası, 2012, 2. C. : 6*).

Çalışmak, Azmetmek, Tevekkül

Çalışmak: *“Bir şey meydana getirmek, bir neticeye ulaşmak için zihni veya bedeni güç sarfetmek, gayret etmek, çabalamak, uğraşmak”* (Doğan, 1996; 206). Azmetmek ise: *“Bir işi yapmakta kesin kararlı olmak, engellere rağmen bir işi yapmaya karar vermek.”* olarak tanımlanmıştır” (Doğan, 1996; 95).

Her iki tanıma baktığımızda birbirinden farklı şeyler gibi gözükmemekte fakat aslında farklılıktan ziyade birbirini tamamlayan unsurlar oldukları fark edilmektedir. Nasıl ki bir otomobilin motoru ile aktarım organları ayrı disiplinler gibi dursa da, aynı hedefe odaklanmış yapılardır. Çalışmak iyi bir melekedir fakat kişinin içinde o kesin karar yani azmetmek olmadığında, çalışmak ruhsuz, anlamsız, kuru bir dünyevi kazanç için yapılan bir eylem haline dönüşür.

“O, halkının, dinini ve değerlerini doğru şekliyle öğrenmesi için büyük mücadele vermiştir. Onun ortaya koyduğu Tanrı anlayışında asla bir durgunluk yoktur. Dolayısıyla, inanan hiçbir kimsenin durmaya ve duraklamaya hak vermemesi gerektiğini düşünür. Mehmet Akif, inandığı dini, bütün boyutlarıyla yaşayan ve yalnız hissedip yaşadıklarını yazan biriydi. Onun hakkında yapılmış birçok çalışmada da bu konu üzerinde özellikle durulmuştur. Kaldı ki İslam da mûminden, silik ve pasif bir kul olmaktan çok, diri ve dinamik bir fert ya da kul olmayı talep etmektedir (Yıldırım, 2006: 33).

Mehmet Akif'in çalışmak ve azmetmekten kastı sadece gelip geçici dünyevi emeller için yorulmak değil, millet ve ümmetin bekasının tesisi için Allah'ın yarattığı sebeplere sarılarak zalim milletlerin boyunduruğuna düşmekten uzak, kendi kendine yeten ve bilim ve sanatı insanlığın refahı için elinde tutan bir İslam medeniyeti oluşturmaktır. En küçük daireden en büyük olanına kadar çalışmayı ve azmetmeyi şiirlerinde tavsiye eden Mehmet Akif, aynı zamanda o dönemki halkın tembelliğini eserlerinde eleştirmiştir, şöyle ki;

“Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?

Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak”

(Ersoy, 2013: 21).

“Değil mi ceng-i hayâtın zebûnu âdem de?

Mücâhedeyle yaşar çâresiz bu âlemde.

Evet, mücâhede mahsûlüdür hayât-ı beşer,

O olmadıkça ne efrâd olur, ne âileler.

Görün birer birer efrâdı: Muttasıl çalışır;

Bakın ki âileler durmayıp nasıl çalışır.

Alın sırayla cemâ'ati, sonra akvâmı;

Aceb cidâl-i maîşetten ayrılan var mı?

Nizâm-ı kevne nigehbân o sermedî kânun,

Bütün cihânı tutarken tahakkümünde zebun,

Garîb olur beşeriyet çıkarsa müstesnâ.

Hayır! Adâlet-i fitratta yoktur istisnâ.

Hayâta hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor;

Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor!

Bekâyı gâye sayanlar koşup ilerlemede;

Yolunda zahmeti rahmet bilip müzâhemedede .

Terakkiyâtını milletlerin gören, heyhât,

Zaman içinde zaman etse, haklıdır, isbât”

(Ersoy, 2013: 225).

“Akif, “terakki”, “tekâsüf”, “gayret”, “seyir”, gibi kavramlara sıklıkla yer vererek toplumsal ilerleme anlamını da içerecek şekilde sürekli olarak, bir hayat bulma, büyüme ve gelişmeyi düşündüren fikirler vermeye çalışır. Eylem ilkesi, ağırlıklı olarak, “Durmayalım” adlı şiirde ve Safahat'ın dördüncü kitabı olan “Fatih Kürsüsünde” adlı manzumede işlenmiştir” (Yıldırım, 2013: 9).

“Şöyle gözden geçse bir hilkat temâşâ-hânesi:

Çıkmıyor bir zerre fa'âliyyetin bigânesi .

Âsûmânî, hâkdânî cümle mevcûdat için

Kurtuluş yok sa'y-i dâimden, terakkîden bugün.

Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!

Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!

Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:

*Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünyâ ve mâfihâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan!"*
(Ersoy, 2013: 25-26).

*"Konulsa rahle-i tedkîke hangi bir mevcûd;
Olur tekâsüfû bir sa'y-i dâimin meşhûd.
Ademle karşılaşan zıd vücûd olur, demeyin;
Onun mukâbil olan kutbu sa'ydir. Sa'yin
Gezip dolaştığı ıssız, çorak fezâ-yı adem;
Bakarsınız ki: Çıkarmış vücûda bir âlem"*
(Ersoy, 2013: 216).

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"
(Kur'an, 39 / 9).

*"Olmaz ya... Tabî'î... Biri insan, biri hayvan!
Öyleyse, "cehâlet" denilen yüz karasından,
Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet.
Kâfi mi değil, yoksa bu son ders-i felâket?
Son ders-i felâket neye mâl oldu? Düşünsen:
Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden!
"Son ders-i felâket" ne demektir? Şu demektir:
Gelmezse eğer kendine millet, gidecektir!
Zîrâ, yeni bir sadmeye artık dayanılmaz;
Zîrâ, bu sefer uyku ölümdür: Uyanılmaz!"*
(Ersoy, 2013: 189).

Mehmet Akif'in, çalışmak ve azmetmek ile ilgili görüşlerine örnekler vermeye devam edecek olursak;

*"Milletin yok deyip insanlığa isti'dadı,
Bırakın siz de bütün sa'yi, bütün irşadı,
Dağılıp herkesin efkârına binlerce semum,
Doğmadan ruh-ı emel ölmeye olsun mahkûm!
İki şeydir verecek mülke hayat-ı cavid;
O da hiç gevşemeyen azm ile hiç bitmez ümid"*
(Sıratımüstakim Mecmuası; 2015, 4. C. ; 47).

"... Evet, aynı makamda bulunan düşman, bizimkini yendi. Bakın bunlar, 30 yıl içinde bu hale geldiler. Dün bir vilayet iken, bugün krallık oldular. Çünkü çalıştılar, öylece insanlık ordusuna karıştılar. Bizse içine kapanıp uyuduk. Bizde görev aşkı yok. Onlarsa görevlerinden başka, fedakârlıkları da üstlendiler (Ersoy, 1981: 23).

"... Biz Müslümanlar 1000 yılından itibaren çalışmayı bıraktık. Onlarsa daha ileriki yıllarda yaptıkları atılımlarla sanayi ve teknikteki yerlerini aldılar. Mademki vatani korumak farz-ı ayn'dır. Bu farzın gerektirdiği sebepleri elde etmek de farzdır. O halde onların ellerindeki silahlara bizim de sahip olmamız farz-ı ayn'dır" (Ersoy, 1981; 45).

"... Evet, bizim pek azını görebildiğimiz, geri kalanını da tahminle bulamadığımız sayısız âlemlerin hepsi, yaratıldıkları zamandan itibaren faaliyet içindeler. Allah'ın dilediği zamana kadar da o faaliyetlerini sürdürecekler.

Biz tutmuş yaratıklardan bahsediyoruz. Allah yok mu Allah? O da biçim ve niteliğini tasavvur dahi edemeyeceğimiz bir faaliyette kâinatı idare ediyor. O her an bu kâinata hayat veriyor. Allah, çok kısa bir an için faaliyetini bıraksa bütün varlıklar altüst olur.

“Cenab-ı Hakk âlemi bir kere yoktan var etmedi. Onun yaratması sürekli. Yani yaratıp yok etmesi arasındaki zaman, aklımızın alamayacağı kadar çok kısa olduğundan, biz işin farkında olamıyoruz. İmdi, yer-gök çalışıyor, yerleri, gökleri yaratan Allah yaratmaktan bir an bile uzak durmazken, sen nasıl boş boş oturuyor da hayat umuyorsun? İşte kâinatı görüyorsun. Zerreden küreye varıncaya kadar hiçbir şey boş durmuyor. Öyleyse sana çalışmaksızın amacına ulaşacağını, emeksizce yaşamak ümidini kim veriyor?” (Ersoy, 1981; 84).

Hiçbir şey yapmaya, herhangi bir çalışmaya ve gayrete ihtiyacı olmayan yaratıcı, M. Akif'in yukarıdaki vaazından bir parçada da belirttiği gibi sürekli bir şeyler yaratmaktadır. Aynı zamanda O, yarattıklarını da sürekli bir çalışma ortamı üzere yaşatmaktadır. Bitkiler, hayvanlar, atomlar, hücreler, aklımıza gelebilecek her varlık, yani kâinat bir çalışma ve eylem üzeredir:

“Eylem ilkesi, Akif'in bütün Safahat'ında hâkim bir biçimde işlenmiştir. Birinci Safahat'taki “Tevhid” şiiri ve “Gölgeler”deki bazı şiirlerinde her ne kadar geleneksel statik bakış açısı göze çarpsa da bu şiirlerin de eylem ilkesinin etkisi altında oldukları fark edilebilir. Akif, hareket ilkesi ile ilgili olarak yakın ve benzer anlamlı birçok kavram kullanmıştır:

Faaliyet, sa'y, sa'y-i daim, çalışma, davranma, mücadele, cedel, mesai, koşma, seyir, tekâsüf, seyyal, terakki, vazife, azim ve gayret bu kavramların en sık kullanılanlarıdır” (Yıldırım, 2005: 28).

Mehmet Akif, eşyanın tabiatını iyi kavramış bir ilim ve düşünce adamı olarak kâinatın çalışma düzenini ve yaratılmışların yapısını çok iyi anlamıştır. Yukarıda belirtilen kelimeler çalışmak, azmetmek, ilerlemek, mücadele içinde olmak manasına gelen kelimeler olup, Akif, şiirlerinde bu kelimelerden müteşekkil cümleler kurarak bize kâinatın sürekli bir hareket üzere nasıl işlediğini anlatmaya çalışmaktadır. Böylelikle yaratıcı ile âlem arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermekte, bu ilişki üzerinden insanlara nasihatler vermektedir. M. Akif, sahip olduğu bilgi temelli sağlam inanç ve düşünce sistemleri ekseninde, İslam Medeniyeti'nin geri kalmışlığından dolayı Allah'ı suçlamayıp, kabahatin, kâinatın başarı formülü olan hareket-din-ahlak bileşenini unutmuş müslümanlarda olduğunu beyan etmiştir.

Bir milletin hayatında çalışmanın yerine ye's (ümitsizlik) hâkim olmaya başlarsa, işte o zaman kâinatın hareket, dinamizm üzere kurulu yapısının dışına çıkılarak, fitratın tersine işletilmesi üzerine milletlere belalar yağmaya başlar. Böylece birileri hızla terakki gösterirken, aksi davranan milletler medeniyetin gerisinde kalırlar. Mehmet Akif, aşağıda bir vaazından aldığımız kesitte bunu şöyle ifade ediyor:

“Allah'tan ümit kesmeye kimin hakkı var? Kim ne yapmış ki ödül bekliyor? Biz ne yaptık ki? Karşımızdaki düşman, kendi görevlerinden başka, bir de fedakârlık duygusuyla gece-gündüz çalıştılar. Bizse hep uyuduk” (Ersoy, 1981: 20).

M. Akif, çalışmak ve azmetmek ile ilgili milletini uyarmakla birlikte, her iki kavramın tevekkül ile olan bağlantısı ve tevekküllü yanlış anlamının zararlarını eserlerinde insanlara anlatmaktadır. Tevekkülün kelime anlamına göz attıktan sonra, Mehmet Akif'in kavramla ilgili eserlerinden bölümlere yer verelim;

“Tevekkül; “Vekil kılma, başkasına havale etme, Allah'a güvenme, gücünün yetmediği yerde Allah'a güvenme” olarak tanımlanmaktadır’ (Doğan, 1996: 1072).

Tevekkül, her ne kadar da açık bir anlama sahip olsa da, sürekli olarak insanların nasıl anlamak istiyorlarsa öyle anlayageldikleri kelimelerin başında gelmektedir. Belki de “Başkasına havale etme ve Allah’a güvenme” diye ilk okunduğunda “hiç bir iş yapmadan oturmak” gibi yanlış bir anlayış meydana gelebilmektedir. Fakat gündelik hayat içerisinde yaşayan, az çok eşyanın mahiyetini kavramış bir bireyin bunun böyle olmadığını bilmemesi mümkün değildir. İşte konunun başında da değindiğimiz terakki için gerekli olan çalışmak ve azmetmenin bağlı olduğu üçüncü unsurdur tevekkül. Çünkü insan çalışmadan, gayret ve azim göstermeden hiçbir şeye sahibi olamayacağı gibi, Allah’ın yardımı, takdiri olmadan ve her işinin sonunda kararı O’na bırakmadan da ilerleme sağlayamaz. Tevekkül; gücünün yetmediği yerde elinden geleni yapıp, her şeyin sonundaki takdiri Allah’a bırakmaktır. Mehmet Akif tevekkül ile ilgili olarak şunları söyler;

*“Önümde yükseliyor bînihâye çıplak alın,
Ki her birinde yazılmış, görün de ibret alın,
Cihâna karşı cidâlin meâl-i gâlibini.
O i’timâd ile millet bütün metâlibini,
Bugün değilse, yarın çâre yok halâs edecek.
Mücâhedeyle tevekkül... Ne kahraman meslek!”*
(Ersoy, 2013: 291).

*“Kadermiş!” Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru;
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Taleb nasılsa, tabî’î, netice öyle çıkar,
Meşîyyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?
“Çalış!” dedikçe Şerîat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!
Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!”*
(Ersoy, 2013: 229).

*“Demek ki: Azme sarılmak gerek mebâdîde ;
Yanında bir de tevekkül o azmi te’yîde.
Hülâsa, azm ile me’mûr olursa Peygamber;
Senin hesâbına artık, düşün de bul, ne düşer!
Şerîat’ın ikidir en muazzam erkânı;
Kimin ki öyle müzebzeb değildir îmânı;
Ayırmaz onları, bir addedip tevessül eder...
Açıkça söyleyelim: Azm eder, tevekkül eder.
Ne din kalır, ne de dünyâ, bu anlaşılmazsa...
Hem anlayın bunu artık, hem anlatın nâsa”*
(Ersoy, 2013: 234).

Aynı zamanda Ye’s’e kapılarak çalışmaktan, azmetmekten uzak durmanın dinde olan karşılığının küfür olduğunu beyan ederek, insanlara ümitsizlikten kurtulmayı şöyle tavsiye etmektedir;

“Lakin, neden ye’s bu kadar şiddetle nehy buyuruluyor? Neden ye’s dalal ile, küfür ile bir tutuluyor? Bakalım bu noktayı biraz tetkik edelim. Evet, uzun uzadıya düşünmeye hacet yok. Bir Müslüman ye’s’e düştüğü gibi Cenab-ı Hakk’ın fisebilillah çalışanlara va’d buyurmuş olduğu necatı, selameti, muvaffakiyeti, nusreti inkâr etmiş oluyor. Hiçbir surette hulf etmesine; haşa yalan çıkmasına imkân tasavvur edilemeyen va’d-i ilahiye inanmamak acaba Müslümanlıkla te’lif edilebilir mi?” (Şengüler, 2000, 9. C. : 343).

Doğruluk

Doğruluk, ferdi ahlak bahsinin en önemli unsurlarından biridir. Sözlerinde yalan olmayan, her kelamı doğruluk üzerine kurulu bir insan hem Allah katında hem de kullar katında makbul bir insandır. Ayet mealinde de buyurulduğu gibi, doğru söz söylemenin insanı insan yapan bir değer olması ile birlikte, doğru söz söylemek ile Allah insanları nimetlendireceğiyle müjdelemektedir. Yani doğru söz ile insan hem dünyevi hem de uhrevi kazançlar elde edecektir. Doğru sözlü olmak öyle büyük bir erdeme sahip olmaktır ki; o kişinin doğru sözü onun tüm fiillerine aksetmekte; ticaret, siyaset, arkadaş ilişkileri gibi hayatının her alanına sirayet ederek onu kâmil bir insan haline getirmektedir. Bireyden başlayarak topluma yayılan bu güzel haslet, o toplumun diğer toplumlar nezdinde itibarını artırır. Aksi halde, yalancılığın ve hıyanetin kol gezdiği bir toplumun ne kendi insanları nazarında ne de diğer milletlerin gözünde kadr-u kıymeti olmayacaktır. Yüce Allah, Ahzab Suresi'nde mealen şöyle buyurmaktadır:

'Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin ki işinizi yoluna koysun ve günahlarınızı mağfiret buyursun!' (Kur'an, 33 / 70 - 71).

M. Akif de eserlerinde birçok yerde doğruluk temasını işlemiştir;

"- Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim...

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.

Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:

Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!"

(Ersoy, 2013: 204).

"Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!

O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,

Müslümanlıktaki erkânı siyânette ferîd;

Müslüman demek için eksiği ancak tevhîd.

Doğruluk, ahde vefâ, va'de sadâkat, şefkat;"

(Ersoy, 2013: 153-154).

Bir doğruluk ve sıdk abidesi olan Mehmet Akif'in, yukarıdaki mısırda Japon milletinin üstün sıfatlarını sayarak onları methetmesi çok manidardır. Az evvel de söylediğimiz gibi doğruluk ferdi ahlakın önemli unsurlarından biridir ve Mehmet Akif de bu mısırda Japonların güzel ahlakını sayarken öncelikle doğruluktan başlamıştır. Huzurlu ve müreffeh bir toplum olabilmenin ahlaki ilk şartlarından biri doğruluk üzere bir yaşam felsefesine sahip olabilmektir.

Doktor Mazhar Osman, Mehmet Akif'in ahlak anlayışının dini temeline dikkat çekerek, ahlakın bir şubesi olan doğruluk anlayışının Akif'e göre İslam ile özdeş olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"Akif, bütün insanların kardeş olabileceğini kabul etmez. Garbın irfanına, terakkiyatına hayrandır. Yükseltmek istediği, Avrupalı gibi ilerletmek istediği, yalnız milletdaşları değil, bütün hem dinidir. Bir bakımdan Akif için din; doğruluk ve ilerlemektir" (Şengüler, 2000, 10. C. ; 277).

Emanet

Lugat manası ile emanet: *"Koruyacağına güvenilen birine bir şey bırakma. Bu şekilde bırakılan şey, inam, vedia."* olarak geçmektedir (Doğan, 1996: 335).

Fitratı gereği sosyal bir varlık olan insan, diğer insanlarla sürekli bir iletişim ve münasebet halindedir. Arkadaşlıkta, komşulukta, misafirlikte kısaca hayatın her alanında insanlar birbirlerine ihtiyaç duymakta, yeri ve zamanı geldiğinde birbirlerinden yardım talebinde bulunmaktadır. Tatile giderken çiçeklerinin bakımı için komşusuna evinin anahtarını veren bir kadın, ödemeleri için cebindeki para yetmediğinde arkadaşından ödünç para alan bir esnaf, acil bir durumda iş

arkadaşına arabasını veren bir kişide hep bu sosyal bir varlık olmanın izlerini bulabiliriz. Lugat manasında da geçtiği üzere koruyacağına güvenilen birine bir şey bırakabilmek, kişi için büyük değeri olan bir varlığını başkasına hiç tereddüt etmeden verebilmesi ve böyle bir güven ortamının bir toplumda tesis edilmiş olması ne kadar hoş bir durumdur. Tersine ise, o toplumu yaşanmaz hale getiren, güven bunalımının verdiği bu rahatsızlığın millet üzerinde kol gezmesi ile herkesin birbirine şüphe ile baktığı, yaşanmaz bir düzenin meydana gelmesine sebep olacaktır.

M. Akif, eserlerinde emanet bahsine yer vermiş, o dönem milletin emanete bakış açısını aşağıdaki şiirinde eleştirmiştir;

*“Ömürlerdir bir alçak zulme miskin inkıyâdından,
Silinmiş emr-i bi'l-ma'rûfun artık ismi yâdından.
Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzüzlük ki her yerde...
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lâfz-ı bî-medlûl ;
Yalan râic , hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl”
(Ersoy, 2013: 416).*

Emanetin yukarıdaki ilk anlamının yanında, bir vazifeyi birine tevdi etme anlamı da bulunmaktadır. Örneğin, bir belediye başkanına o şehir bir emanet hükmündedir ve böyle önemli emanetler ehline, o vazifeyi hakkıyla yerine getirecek liyakat sahibi kişilere verilmelidir.

*“Peki! Liyâkat-i fitrîsi âdemin sâde,
Kifâyet eylemiyorken bu en hasîs işde,
Ya ictihâda nasıl kalkıyor bu sersemeler?
O ictihâda ki: Dünyâ kadar ulûm ister!
Sokarsa burnunu herkes düşünmeden her işe;
Kalır selâmet-i milliyemiz öbür gelişe!
Neden vezâifi taksîme hiç yanaşmıyoruz?
Olursa bir kişinin koltuğunda on karpuz,
Öbür gelişte de mümkün değil selâmetimiz!”
Yazık, yazık ki, bu yüzden bütün felâketimiz.
İşin recülleri kimlerse çıksın orta yere;
Ne var, ne yok, bilelim, hiç değilse, bir kerre.
Sabahleyin mütefelsif, ikindi üstü fakîh;
Sular karardı mı pek yosma bir edîb-i nezîh;
Yarın müverrih ; öbür gün siyâsetin kurdu;
Bakarsın: Ertesi gün ictihâda pey vurdu!..
Hülâsa bukalemun fitratinde zübbelerin
Elinde maskara olduk... Deyin de hükmü verin!”
(Ersoy, 2013: 240).*

Ya da yukarıdaki mısralarda da geçtiği gibi, milletin dini ve ictimai meselelerinde ona yön verecek kişilerin o işin ehli insanlar olması gerektir ki verdikleri hükümler ile millet doğru yolu bulsun, aksi halde halkın dalalete düşmesi kaçınılmaz bir sondur.

Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Durmak

“Bazı ahlakçılar, “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” diyerek fikir sağlığını beden sağlığına bağlamışlardır. Çünkü ahlakın selameti de beden sağlığına bağlıdır; böylece, akıl sağlığı ile beden sağlığı arasında doğru orantılı bir münasebet kurmaya çalışılır” (Erdem, 2006: 113).

“Bu konuda İbn-i Miskeveyh, Gazali, Kınalızade ve onların tesirinde kalan daha birçok ahlakçı dış sağlığı iç sağlığa (ruh sağlığına) bağlamışlardır. Onlara göre ruh hasta olursa beden de sağlığını kaybeder. Bedenin sağlığını kaybetmesi de zihne, akla ve ruha zarar verir. Oysa dünya ve ahiret işlerinin hepsi ancak sağlıkla mümkün olur; hasta birinin kendisine, yaratana, aile ve vatanına ne faydası olabilir? Bütün bu işlerin ve her türlü vazifenin yerine getirilebilmesi için önce sağlık gerekmektedir” (Erdem, 2006: 113-114).

Ahlak, bir insanın diğer insanlar ile güzel bir yaşam sürmesine yardımcı olan bir meleke olması yanında, bireyin kendisi ile de güzel bir bağ kurmasına imkân sağlayan bir kavramdır. Çünkü güneş sistemindeki gibi güneşe biçilen merkez rolü, bir birey için de aynı mesabededir. Birey olmadan aile, dost ve akrabanın varlığından söz edilemeyeceği gibi, birey kendine saygılı olmadan bireyden de söz edilemez. Kendine saygı demek ise; kişinin kendi haysiyetini ve toplum içindeki saygınlığını muhafaza edebilmesi için gösterdiği vakar duruştur. Bunu elde etmesi için ruhi ve bedeni sağlığına dikkat etmesi, kendine zarar verecek ve onu toplumdan koparacak zararlı alışkanlıklardan uzak durması gerekmektedir.

M. Akif’de eserlerinde dönemin bireye zarar veren ve onu yaşadığı çevreden koparan zararlı alışkanlıklardan bahsetmiş ve bunlardan uzak durulması hususunda millete nasihatlerde bulunmuştur. Mehmet Akif, “Meyhane” isimli şiirinde bu zararlı alışkanlıkların menbaı olan meyhaneleri hem mekân hem de insanların halet-i ruhiyeleri açısından tasvir etmiştir.

*“Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenârından;
Girîzan rûh-i ulviyet harîminden, civârından.
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra’şe-dârından,
İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından.
Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-i zârından:
Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezârından,
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından!
Çöker bir dûd-i mâtem titreyen kandîl-i târından:
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından!
Giren bir kere nâdimdir hayât-ı müsteârından;
Çıkan âvâredir artık cihânın kâr ü bârından.
Dökülmüş âb-rûlar bâde-i pesmande hâlinde...
Emel bir münkesir peymânedir saff-ı niâlinde!
Boğulmuş rûh-i insânî sarâbın mevc-i âlinde.
Nümâyan mel’ânet sâkîsinin çirkin cemâlinde!
Ne mâzî var, ne âtî, bak su ayyâsın hayâlinde...
Tutup bir zehr-i âtesnâk dest-i bî mecâlinde,
Zevâl-i ömrü bekler hem sebâbın tâ kemâlinde!
Merâret intibâ’ etmiş cebîn-i infîâlîde...
Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melâlinde
Odur ancak hüveydâ ser-nüvist-i bî- meâlinde,
Müebbed bir de nisyan nazra-i sengîn-i lâlinde”*
(Ersoy, 2013: 32).

M. Akif, yukarıdaki şiirinde; meyhanelerin içinde gayet boş bir hava estiğini, insana dair yüksek değerlerin bu mekânlardan uzaklaştığını, bikkınlığın, tembelliğin ve ümitsizliğin duvarlarında inlediğini, buralara müptela olunmasının birçok ailenin dağılmasına sebep olduğunu dile getirmektedir.

Bilindiği üzere içki; birçok kötülüğe davet çıkaran, ailelerin maddi-manevi çöküşüne sebep olan, kişinin aklını başından alan ve İslam'da da yasak olan içeceklerin genel adıdır. İçkinin insanı tarumar ettiği gibi kişinin ailesini de perişan ettiğini, aşağıdaki parçada Mehmet Akif, eşini arayan bir kadını çok güzel bir şekilde tasvir etmiştir;

*"Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde?
Ben isterim onu mutlak demez mi? Bak derde!
Sular karardı; bu saatte hiç gezer mi kadın?
O, sarhoşun biri, tut kim sokak sokak aradın...
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin Ağ'yı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı.
Anam benim gibi evlâd doğurmaz olsaydı,
Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
Herif! Şu hâlime bak, merhametli ol azıcık...
Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık.
Efendiler, ağalar, siz de bir nasihat edin,
Sizin de belki var evlâdınız..."*

(Ersoy, 2013: 35-36).

M. Akif, içkinin yanında milleti uyuşturan bir de "kahvehane" illetinden "Mahalle Kahvesi" adlı şiirinde bahsetmektedir. İslam Medeniyeti'nin katili olarak gördüğü kahvehaneleri ümmeti içine çeken bataklıklara benzeterek, kahvehanelerin artık çekilmez bir hal aldığını, içindeki o pis atmosferin içeri girenlere sirayet ettiğini, kahvehane içlerinin o metruk halinin milletin azmini de emmekte olduğunu ve bu mekânların bir an evvel kapatılarak milletin kurtuluşunun sağlanmasını talep etmektedir;

*"Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?
Kapansın, elverir artık bu perde pek kanlı!
Hayır, bu perde, bu Şarkın bakılmayan yarası;
Bu, çehresindeki levsine yurda yüz karası;
Hayâtımızda gediktir "gedikli" nâmıyla,
Açık durur koca bir kavmin ihtimâmıyla!
Sakın firengiye benzetmeyin fecâ'atini :
Bu karha milletin emmekte rûh-i gayretini.
Mahalle kahvesi Şark'ın harîm-i kâtilidir;
Tamam o eski batakâneler mukâbilidir .
Zavallı ümmet-i merhûme ölmeden gömülür;
Söner bu hufrede idrâki, sonra kendi ölür...
Muhît-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
Girince nûr-ı nazar simsiyah olur da çıkar!
Yatar zemîn-i seffilinde en kesif eşbâh,
Yüzer havâ-yı sakilinde en habîs ervâh.
Dehân-ı lâ'nete benzer yarıklarıyla tavan,
Kusar içinde neler varsa hâtîrâtından!
O hâtîrâtı sakın sanmayın: Meâlîdir;
Bütün rezâil-i târîhimizle mâlîdir.
Neden mefâhir-i eslâfa kahr edip, yalnız,
Mülevvesâtma mâzîmizin sarılmadınız?"*

*Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın?
Hayır, o nesl-i necîbin , o şanlı evlâdın,
Damarlarında şehâmet yüzerdi kan yerine;
Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.
Fakat biz onlara âid ne varsa elde, yazık,
Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!”
(Ersoy, 2013: 101-102).*

Mehmet Akif eserlerinde, içki ve kahve kültürünün yanında; kumar, fuhuş ve nikâhsız yaşamaların arttığından da bahsetmektedir;

*“Sıtma, fuhş, içki, kumar, türlü fecâyi’ salgın...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız nâmûs
Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfûs.
Hadi aldırmayalım yükseledursun vefeyât ,
Nerde noksânı telâfi edecek tâze hayât?
Evlenip âile teşkîli bugün zor geliyor;
Görüyorsun ya, nikâhlar ne kadar seyreliyor!”
(Ersoy, 2013: 341).*

M. Akif’in yukarıda son dönem Osmanlı toplumunun halini esefle tasvir ettiği aynı durum ne yazık ki günümüzde de pek farklı bir durumda değildir. Maalesef, insanımızın zamanını, parasını, sağlığını kaybettiği bu mekânlar olduğu gibi varlığını sürdürmekle birlikte, teknoloji çağı ile birlikte bu yerlere yenileri de eklenmeye devam etmektedir.

M. Akif’in yaşadığı döneme dair uyarılarının bugün tekrardan milletimize ve ümmetimize hatırlatılmasının içinde bulunduğumuz ahlaki yozlaşmayı durdurmasına vesile olabileceğini düşünmekteyiz.

Sonuç

İnsanlar içinde ancak bilgi, ilim üzere yol kateden, bunun etkisiyle nefsi arzulardan sıyrılmış kişilerde bireysel ahlak nüveleri temayüz edebilir. Kişinin ferdi hırslarından sıyrılarak bilgi vasıtasıyla hayatının her alanını ilim, edep, çalışmak, doğruluk, emanet ehli olmak, zararlı alışkanlıklardan kurtulmak gibi bireysel ahlakın unsurlarında kendini bulması gerekmektedir. Aksi takdirde Mehmet Akif ERSOY’un eserlerinde ve vaazlarında belirttiği gibi bireysel ahlaki çöküş insanları yavaş yavaş çürütmektedir. Bu yıkım sadece o insanı mahvetmekle kalmayıp kötülüklerin yayılması ile de toplumu sarmaya başlamaktadır. Mehmet Akif Bey’e göre; ilimden yoksun bir kişinin ahlaki gelişimini başlatabilmesi imkansızdır. İlim, ister ferdi ister toplumsal anlamda olsun her işin başı, her ilerlemenin de yegane hareket noktasıdır. Aynı şekilde edep de milletlerin örflerinden aldıkları ahlaki mirasın önemli bir unsurudur. İyi huylar ile bezenmemiş, utanma duygusunu yitirmiş, ait olduğu milletin geleneklerine tahkir edici tavırla yaklaşan, başka milletlerin yaşam tarzlarını medeniyet olarak algılayıp kendi medeniyetine hor gözle bakmanın çok yanlış bir tutum olduğunu beyan etmiştir. Bu bakış açısının derin bir aşağılık kompleksine dönüşerek taklit edeyim derken aslını yitirmekle sonuçlanacağını haber vermiştir. Kendi medeniyetinin çalışmayı ve azmetmeyi bıraktığı için bu boşluğun Batı tarafından doldurulduğunu anlatmıştır. Çalışmayan milletlerin tarih sahnesinden silineceğini, aynı zamanda her işin başında ve sonunda Allah’ın olduğunun bilinerek üzerimize düşeni en iyi şekilde yaparak takdiri Allah’a bırakmalıyız. Mehmet Akif, insanı bitiren batıl bir hırs yerine tevekkül ederek sonucun Allah’a bırakılmasının doğru olacağını söylemektedir. Doğruluğun önemine çokça vurgu yapmış; sözünde, işinde, insani ilişkilerinde doğruluk üzere olan bireylerin ve milletlerin her alanda ilerleme

kaydettiklerine vurgu yapmıştır. Emanetin toplumdaki güven duygusunun muhafazasında önemli bir unsur olduğunu eserlerinde vurgulayarak, aynı zamanda önemli vazifelerin liyakat sahibi emin kişilere emanet edilmesinin de hayati bir mesele olduğunu söylemiştir. İnsanı hem bedeni hem de ruhi anlamda öldüren, kişiyi ailesiyle ve cemiyeti ile yabancılaştıran zararlı alışkanlıkların bireysel ahlakın tesisinin önünde büyük bir engel olduğunu beyan etmiştir. Sağlıklı düşünemeyen, bedeni güç ve kuvvetini kaybetmiş, ruhi melekeleri zayıflamış bir kişinin ne kendine ne de millete bir katkısının olmayacağını açıklamıştır. Mehmet Akif, kahvehane veya oyun salonlarında zamanını ve ailesinin rızkını zevki için tüketen bir kişinin en kısa sürede bu hatasından vazgeçip kendine çekidüzen vererek aklını ve yeteneklerini müspet işlerde kullanması gerektiğini söylemiştir. Mehmet Akif'in düşüncesinde ilerlemenin temelinde birey, bireyin ve toplumun ilerlemesinin temelinde de bireysel ahlakın unsurları yer almaktadır.

Kaynakça

- Coşkun, H. (2009). *Sivas'ta alevilik*. Sivas: Sivas Zirve Yayıncılık.
- Doğan, D. M. (1996). *Büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Erdem, H. (2006). *Son devir Osmanlı düşüncesinde ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Erdem, H. (2009). *Ahlak felsefesi*. Konya: Hü-Er Yayınları.
- Ersoy, M. A. (2013). *Safahat*. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ersoy, M. A. (2012). *Sıratımüstakim mecmuası 1. Cilt*. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.), İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Ersoy, M. A. (2012). *Sıratımüstakim mecmuası 2. Cilt*. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.), İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Ersoy, M. A. (2014). *Sıratımüstakim mecmuası 3. Cilt*. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.), İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Ersoy, M. A. (2015). *Sıratımüstakim mecmuası 4. Cilt*. M. Ertuğrul Düzdağ (hızl.), İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Ersoy, M. A. (1981). *İstiklal Marşı şairimizin İstiklal Harbindeki vaazları*. Hasan Boşnakoğlu (hızl.), Ankara: Er-Tu Matbaası.
- Kur'an, (2005). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe meali*. M. Toptaş (hızl.), Ankara: Milli Gençlik Vakfı Yayınları.
- Şengüler, İ. H. (hızl.), (2000). *Açıklamalı ve lugatçeli Mehmet Akif külliyyatı*. İstanbul: Hak Yayıncılık.
- Uyanık, M. (2007). Bireysel ahlak. M. Görmez (Gnl. Koordinatör), *İslam'a giriş – Ana konulara yeni yaklaşımlar* (3. Baskı). (s. 230-231). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2005). *Mehmet Akif Ersoy'a göre Tanrı ve özgürlük*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Yıldırım, A. (2006). Mehmet Akif Ersoy'un Tanrı anlayışında Allah'ın isim ve sıfatları. *Yedi İklim Dergisi*, (s. 33-36). İstanbul: Yedi İklim Yayıncılık Ltd. Şti.